

La cruïlla basca

Euskadi celebra eleccions sota l'estigma de la pau irlandesa. Quinze anys després de l'estatut de Gernika, els bascos es troben a les portes d'una segona transició.

El procés irlandès s'ha ficat dins de les nostres cases i ho ha impregnat tot". Irlanda. "Si ells són capaços, nosaltres també ho hem de ser". Irlanda. "No es pot copiar mimèticament el què passa allà, però..." Irlanda.

Irlanda, com diu el portaveu d'Elkarri, Jonan Fernández, ho ha impregnat tot a Euskadi. S'ha ficat dins les cases, ha remogut les consciències. Dels abertzales i dels que no ho són. En públic, els uns exigeixen als altres que siguin com Hume, com Reynolds, com Major. En públic, els altres volen que els uns facin com Adams, com l'IRA. Però, en la soledat de les consciències, tots saben que Irlanda els ha posat un mirall al davant. Un mirall incòmode, que no deforma la imatge i que els mostra tal com són. Un mirall que els diu que la pau depèn, en primer lloc, d'ells mateixos.

Actualment, cap observador de la política basca, i cap polític, deixa de fer referència en el seu discurs a la fi de la violència a Irlanda del Nord. Tots els personatges consultats per EL TEMPS per fer aquest article s'hi han referit: l'advocat Txema Montero, el periodista José Félix Azurmendi, el *jelkide* (membre del PNB) Joseba Egibar, l'heterodox de HB Patxi Zabaleta i l'esmentat Jonan Fernández. I no solament en parla la família nacionalista. Els polítics socialistes, Jáuregui, Onaindía, també han inclòs la qüestió irlandesa en la seva agenda i la citen en els discursos electorals d'aquests dies.

Euskadi, doncs, tria aquest diumenge dia 23 un nou Parlament per als pròxims quatre anys sota l'estigma de la pau irlandesa. Les enquestes indiquen que no hi haurà grans canvis en el mapa polític. I segurament, atesa la transcendència del moment històric, això és el millor que pot passar: que no hi hagi sorpreses. Segons les enquestes, hi ha dos fets destacables: el PNB continua recuperant, lentament però amb fermesa, el terreny perdut arran de l'escissió encapçalada per Carlos Garaikoetxea, que va donar lloc a Eusko Alkartasuna. En segon lloc, Izquierda Unida irromp amb uns quants diputats (entre 3 i 6) en un parlament que fins ara li havia estat vedat. Hi ha dues interpretacions oposades per a la pujada d'IU: una, que és deguda a una part important de votants tradicionals de HB que han decidit abandonar la formació abertzale. L'altra,

que IU passa a ocupar de fet l'espai electoral que corresponia a Euskadiko Ezkerra abans que aquesta força política es fusionés amb el Partit Socialista. Sigui com sigui, tant PNB com el nou PSE-EE ocuparan durant quatre anys més l'espai central de la política basca, i la majoria d'analistes aposten per la reedició del govern de coalició entre aquestes dues forces que ha funcionat els últims vuit anys.

Aquestes eleccions arriben en un moment clau de la història recent d'Euskadi. I no sols per la referència obligada de la solució dialogada del conflicte de l'Ulster. Enguany es compleixen 15 anys de l'aprovació de l'Estatut de Gernika, text legal que fixa el nivell d'autogovern de les tres províncies bascongades. I el 25 d'octubre, només dos dies després de les eleccions, l'Ertzaintza farà el penúltim pas del seu desplegament territorial i rellevarà la Policia Nacional de Bilbao. A falta només d'assumir la seguretat pública a Vitòria-Gasteiz, la policia autonòmica cobrirà gairebé el cent per cent del territori i la població del País Basc.

El procés d'autogovern iniciat el 1979 està a punt de culminar una etapa molt important, i s'acosta un moment crucial per a la societat basca i els seus partits polítics. En primer lloc, han de dilucidar si l'estatut de Gernika és un punt d'arribada suficient per a les seves aspiracions o si es tracta sols d'un esglaó cap a la plena sobirania. I segurament de forma inseparable d'aquest debat hi ha el problema de la violència. Les dues qüestions s'uneixen en una única cruïlla, i probablement no sigui possible trobar solucions independents perquè formen part d'un mateix paquet polític.

"Euskadi ha experimentat un procés important d'institucionalització al voltant de l'Estatut de Gernika". Qui parla és Txema Montero, ex-dirigent de HB apartat de la formació i advocat en exercici. "En quinze anys s'ha creat una administració autonòmica, una policia basca, i s'ha exercit l'autogovern a través d'unes institucions pròpies. En els cent anys d'història del nacionalisme, aquesta ideologia no havia estat tants anys en la legalitat i dirigint les institucions. La gent s'ha adequat a aquest procés, o bé s'hi ha conformat, i el nacionalisme basc ha perdut bona part del seu caràcter èpic, dramàtic i clandestí. La majoria de nous euskalduns (bascompar-

El paisatge basc continua inalterable, però alguna cosa es mou en el laberint. La pau irlandesa s'ha ficat dins les cases i ha remogut les consciències.

lants) no han après la llengua per salvar la pàtria, com ho van fer les primeres generacions, sinó simplement per accedir a un lloc en l'administració.”

Aquesta normalitat institucional, segons Montero, té també una part negativa: “s’ha produït una evident desmobilització ideològica i un relaxament de la consciència nacional. Hem arribat a un punt que no se sap si avancem en la construcció nacional o simplement en una descentralització administrativa i política eficaç. En certa forma s’ha perdut la perspectiva dels objectius: estem com quan els foralistes discutien el *cupo* amb el govern central. Si ens donaven molt era un bon any de sobirania. Si ens donaven poc era un mal any”.

Davant d’aquest panorama, Montero –que es manté com a observador independent però forma part d’una fundació propera al PNB– proposa un relançament del procés nacional basc basat en la unitat d’acció de les forces nacionalistes (bàsicament, PNB i HB) amb l’objectiu co-

mú de la independència. Una unitat d’acció que passa indefectiblement, segons diu, per un cessament de l’activitat armada d’ETA. Igual que l’IRA? “Cada procés és singularíssim, i té les seves tècniques, els seus moments i les seves agendes. Però no entenc que Herri Batasuna s’entesti a fer just el contrari que el Sinn Féin, allunyant-se com ho fa del nacionalisme moderat i enfrontant-s’hi com si fos el seu principal enemic.” L’advocat bilbaí és escèptic respecte a canvis en el MLNV (Moviment d’Alliberament Nacional Basc): “si es produeixen vindran a través de la gent que està més en contacte amb la realitat, sindicalistes i alcaldes i regidors”.

José Félix Azurmendi, ex-director del diari *Egin* i actualment subdirector del *Deia*, coincideix amb Montero a dir que la superació de l’estatut de Gernika és desitjable i possible, però sota la condició “indispensable” que la violència armada d’ETA desaparegui. Azurmendi creu que en aquests quinze anys s’han produït dos fenòmens molt interessants: “En primer

lloc, tot i que la consciència nacional no ha crescut des del punt de vista de la militància, sí que s'ha creat una franja social majoritària que en un moment donat apostaria per un projecte només basc. En segon lloc, la integració a Europa i la consolidació de la democràcia han donat molta llibertat psicològica als bascos: fa quinze anys l'amenaça d'enviar-nos els tancs si optàvem per la independència no era cap broma. Avui sí que ho és.”

El periodista es mostra convençut que des de fa uns mesos a Euskadi tothom comença a pensar en la desaparició de la violència com a mètode polític. “La gent ja pensa en el dia després. Ens encaminem cap a una segona transició, cap a un escenari on els que se sentiran més incòmodes no seran precisament els abertzales sinó aquells que propugnen un projecte espanyol per als bascos”. En aquest canvi històric, Azurmen-di creu que ha tingut molt a veure el referent irlandès. Però també, dins les files de l'esquerra abertzale, una doble constatació: “en primer lloc, ha quedat clar que el projecte armat d'ETA és inviable sense la base sòlida que representava Iparralde (Euskadi Nord). Sense aquest territori-refugi es poden continuar fent accions armades, però no es pot mantenir una direcció política efectiva. En segon lloc, ETA ha perdut aquella força moral d'anys enrere que li permetia tenir un ascendent i influència sobre la societat basca més gran al que li hauria correspost per la seva força armada. Avui, els qui voten HB com a mostra de suport a ETA ho fan pensant en l'antiga ETA, no en la futura, i aquest és un canvi molt important.”

Des d'una perspectiva diferent, el dirigent navarrès d'Herri Batasuna Patxi Zabaleta assenyala també el procés irlandès com un model aplicable al País Basc. “El Pacte d'Ajuriaenea com a instrument per posar fi a la violència s'ha exhaurit, és inservible. I crec que dins mateix del Pacte comencen a adonar-se que la pau ha de venir per altres camins, similars a l'irlandès.” Zabaleta, un dels dirigents de HB considerats

Txema Montero, ex-dirigent de HB i observador privilegiat de la realitat basca: “No entenc que HB s'entesti a fer just el contrari que el Sinn Féin, allunyant-se com ho ha fet del nacionalisme moderat i enfrontant-s'hi com si fos el seu principal enemic.”

Pancarta de suport a l'activista Begoña, penjada del balcó de l'ajuntament de Pasai Donabe (Guipúscoa). El problema dels presos està en el centre de qualsevol solució dialogada al conflicte.”

més dialogants, creu que la pau arribarà “malgrat Atutxa (conseller d'Interior del Govern basc)”. El dirigent abertzale opina que l'enfrontament entre el bloc KAS i la policia autonòmica basca “és una situació conjuntural” que no impedirà que s'avanci cap a la pau, i reparteix culpes equànimament: “l'Ertzaintza no fa precisament un paper pacificador, però les reaccions en contra seva potser també són exagerades”. Evidentment, l'escenari polític que preveu Zabaleta per a l'Euskadi en pau també passa per una superació de l'Estatut de Gernika en la via de la plena sobirania.

Per la seva banda Joseba Egibar, dirigent en alça del PNB i delfí de Xabier Arzallus, no es pronuncia clarament sobre el caràcter accidental o definitiu de l'estatut de Gernika. “Per ara el que cal fer és completar totes les transferències pendents—diu Egibar—, en especial la Seguretat Social, l'INEM i la formació ocupacional”. El dirigent nacionalista creu que amb aquestes transferències l'autonomia basca seria capaç d'actuar “sobre el cicle vital complet de les persones, des que neixen fins que es jubilen i se'ls paga una pensió. Això és caminar cap a la sobirania”. Egibar, però, rebutja pronunciar-se sobre si pel nacionalisme basc existeix un més enllà de l'Estatut de Gernika.

El gir basquista de Jáuregui. Enfront dels plantejaments superadors de l'estatut de Gernika es troba la visió radicalment oposada del PSE-EE. Els socialistes bascos han experimentat un tomb estratègic important durant l'últim any, a partir de la fusió amb Euskadiko Ezkerra per formar un únic partit socialista basc. De la mà del seu secretari general, Ramón Jáuregui, i de Mario Onaindía (dirigent d'EE i ex-membre d'ETA processat al judici de Burgos de 1970), el PSE-EE ha fet un esforç per centrar la seva posició en el mapa polític basc. De ser els màxims representants de l'espanyolitat a Euskadi, juntament amb la Guàrdia Civil, els socialistes s'han endinsat en el terreny del basquisme cultural. És evident el canvi d'actitud del PSE-EE cap a l'euskera. Un exemple: Ramón Jáuregui ha passat tres mesos aquest estiu en un *bar-netegi* (escola intensiva) per aprendre la llengua basca, i ara quan li fan preguntes en euskera respon en aquesta llengua. L'entrada al partit dels dirigents i militants d'EE, majoritàriament euskalduns, ha tingut molt a veure en aquesta obertura dels socialistes cap a la cultura basca.

Paral·lelament, Jáuregui ha introduït en el seu discurs un fort component autonomista. La seva proposta és que Euskadi entri en una nova fase de la seva història, que denomina “postnacionalisme”. El líder socialista defensa que l'Estatut de Gernika s'ha mostrat com una eina vàlida d'autogovern, i que és la millor garantia d'estabilitat i progrés enfront de les vel·leitats i ambigüitats autodeterministes del PNB. Fent bande-

ra de l'autonomisme enfront del nacionalisme, el socialisme basc busca una posició central i deixa el discurs estrictament espanyolista en mans del PP. Jáuregui espera d'aquesta manera liderar la "fase postnacionalista" que s'obre després del desenvolupament de l'Estatut.

El discurs de Jáuregui té un alt grau de coincidència amb el d'intel·lectuals com Patxo Unzueta, Antonio Elorza, Jon Juaristi, Juan Aranzadi, Javier Corcuera i altres. Tots els noms citats formen un corrent generacional -tots estan entre els quaranta i els cinquanta, tots van ser membres o propers a ETA durant el franquisme, i tots són declarats antinacionalistes- que actualment porta la iniciativa en el debat intel·lectual al País Basc. Un compendi de les seves idees sobre el nacionalisme es pot trobar en l'obra *Auto de Terminación*, editada per El País-Aguilar i publicat enguany. El llibre es refereix a la guerra de Iugoslàvia contínuament com a exemple del que pot arribar a passar a Euskadi i, entre d'altres, defensa les següents tesis: al país Basc no hi ha un problema d'opressió nacional, que va desaparèixer amb l'arribada de la democràcia; per tant, el dret d'autodeterminació no és aplicable al País Basc, i si s'apliqués generaria un conflicte violent similar al dels Balcanes; el nacionalisme basc té una base racista i el seu model és l'antisemitisme.

Una Conferència de Pau per a Euskadi?

Un altre fet significatiu de l'últim any ha estat la consolidació en l'escena pública basca de l'associació pel diàleg Elkarrri. Sorgida de l'entorn de l'esquerra abertzale, Elkarrri s'ha guanyat progressivament la credibilitat d'amplis sectors socials i polítics del País Basc, que veuen en les seves iniciatives un possible camí cap a la pau. Per Jonan Fernández, portaveu de l'entitat i un dels personatges clau del laberint basc, l'any 94 marcarà un abans i un després en el conflicte: "Enguany s'ha posat de manifest que, si bé continuarà havent-hi cops de cua, l'etapa de confrontació està exhaurida i s'ha d'entrar en una nova fase caracteritzada pel diàleg. Després de les eleccions hi haurà moviments d'atansament."

Elkarrri ha viscut amb interès i esperança el procés de pau irlandès, i ha enviat una delegació a Belfast per entrevistar-se'n amb els principals actors. Entre les conclusions del viatge, en destaquen dues: "Aquí s'ha dit molts cops que fins que ETA no deixi de matar no hi pot haver diàleg. Doncs bé, Irlanda demostra que això no és veritat. Adams i Hume s'asseuen en una taula per arribar a acords sense que cessi la violència. I el Govern britànic intercanvia missatges amb l'IRA mentre aquest continua la seva activitat armada. Nosaltres volem que el diàleg a Euskadi comenci ja, per una qüestió de pur pragmatisme." La segona lliçó, per Fernández, és la importància que el nacionalisme radical (Adams) i el moderat (Hume) es posin d'acord i actuïn

conjuntament. Per aquest motiu, Elkarrri està en contra de l'actual clima d'enfrontament entre el bloc KAS, d'una banda, i el PNB i l'Ertzaintza, de l'altra. Un enfrontament "que distorsiona la vertadera naturalesa del conflicte, que es dona entre el poble basc i l'estat".

Segons explica Fernández, Elkarrri treballa actualment en dos projectes concrets. El primer, ja encetat, se centra a Navarra. La postura de l'entitat és que Navarra no ha d'esperar que es resolgui el conflicte global per a veure solucionat el seu conflicte particular (integració dins la comunitat autònoma basca o no). En la seva línia de promoure el debat social, Elkarrri encartarà

Ramón Jáuregui ha introduït en el seu discurs un fort component autonomista. El líder socialista defensa que l'Estatut de Gernika s'ha mostrat com una eina vàlida d'autogovern, i que és la millor garantia d'estabilitat i progrés enfront de les vel·leïtats i ambigüitats autodeeterministes del PNB.

en tots els diaris de la comunitat foral un qüestionari on es presentarà als navarresos cinc o sis possibles escenaris per a la Navarra del 2000. La idea és que la societat navarra comenci un debat real sobre el seu futur i les diverses fórmules institucionals possibles d'articulació.

L'altra gran línia de treball, aquesta a tot Euskalherria, combina les tècniques d'investigació sociològica amb l'acció dinamitzadora en pobles i ciutats per tal que els ciutadans es pronunciïn sobre una sèrie de qüestions relacionades amb el conflicte entre ETA i l'estat espanyol. Aquest treball de camp culminarà amb la realització d'una macroenquesta que reculli les idees i posicionaments dels bascos davant d'aquestes qüestions i que contribueixi a canalitzar un hipotètic diàleg entre les parts enfrontades. L'objectiu final d'aquesta gran mobilització, segons que ha explicat Jonan Fernández a EL TEMPS, seria la celebració, els primers mesos de l'any que ve, d'una Conferència de Pau "amb la participació dels principals agents del conflicte" per establir un consens bàsic. El portaveu d'Elkarrri es mostra esperançat en aquesta iniciativa, tot i que reservat, conscient de la magnitud del tema. "Sabem que l'expressió 'conferència de pau' sona molt grandiloqüent i sembla un objectiu utòpic, però per ara la idea ha tingut molta bona acollida en tots els sectors." **Eduard Voltas**